

بسمه تعالی

دانشگاه تهران

دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی

۱۳۸۰ / ۸ / ۱۰

پایان نامه

برای دریافت درجه دکتری

در رشته مدیریت

عنوان

بررسی الگوی توسعه نهادهای انقلاب اسلامی ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر حسن میرزایی اهرنجانی

اساتید مشاور:

جناب آقای دکتر محمد سعید تسلیمی جناب آقای دکتر حسن عابدی جعفری

اساتید ناظر:

جناب آقای دکتر علی اکبر فرهنگی جناب آقای دکتر ابراهیم سنجقی

تحقیق و تدوین:

مهدی ناظمی اردکانی

۳۴۸۸۱

تقدیم به روح پرفتوح انسان والا، رهبر تحول آفرین قرن و ندا دهنده آزادی و سعادت انسانها در سایه اسلام ناب محمدی (ص) حضرت امام خمینی (س). بنیانگذار نهادهای انقلاب اسلامی ایران، و خلف صالحش حضرت آیت ا... خامنه ای .

تقدیم به شهیدان انقلاب اسلامی که درس ایمان و ایثار را در دامن پرمهر نهادهای انقلاب اسلامی بخوبی آموختند و به اجر جهاد و تلاش خالصانه خود رسیدند و درس زندگی دادند.

تقدیم به الگوهای گرانقدر مسئولیت و مدیریت و رهبری در نظام جمهوری اسلامی چون شهید بهشتی، شهید رجایی، شهید متوسلیان، شهید بروجردی و آیت ا... سید روح ا... خاتمی (ره) و سید خلیل طباطبائی (ره) که با مدیریت اثربخش خویشان برترین آثار علم و عمل و اندیشه و اخلاق عرضه نمودند.

تقدیم به همه اعضای خانواده نهادهای انقلاب اسلامی، مدیران و مسئولان خدمتگزار آنها و بخصوص برادران و خواهران همیار و همکار در نهاد مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و دیگر نهادها که عبادتگاه خود را چنین برگزیدند.

تقدیم به همسرم که راه زندگی با معنا و عزتمند را در خدمتگزاری به اسلام و مردم و در نهاد مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی انتخاب نمودند.

تقدیم به فرزندانم که رهپویی راه امام (س) و یاران و پیروانش از آنها انتظار دارم.

قدردانی و تشکر

خداوند بزرگ را شکرگزارم که نعمت گرانقدر انقلاب اسلامی را نصیب گردانید و توفیق خدمتگزاری در نهاد مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی فراهم نمود.

در به ثمر رساندن این تلاش علمی از تشویق‌های انگیزه‌بخش، راهنمایی و یاری عزیزانی بهره‌مند شده‌ام که وظیفه می‌دانم از زحمات آنها قدردانی کنم.

از جناب آقای دکتر علی رضائیان که در طول تحصیل دوره دکتری از حسن تعهد و اخلاق و علم ایشان بهره‌گرفته‌ام و زحمت هدایت و راهنمایی بخش عمده‌ای از این تحقیق را برعهده داشته‌اند صمیمانه تشکر می‌نمایم.

از جناب آقای دکتر حسن میرزایی ادرنجانی که با پذیرش راهنمایی این پایان‌نامه و دقت نظر و سخت‌گیری کارساز خود موجبات انسجام و غنای این تحقیق را فراهم نمودند سپاسگزارم.

از اساتید گرامی جناب آقای دکتر تسلیمی، جناب آقای دکتر عابدی جعفری، جناب آقای دکتر فرهنگی و جناب آقای دکتر سنجقی که زحمت مشاورت و نظارت این تحقیق را پذیرا شدند تشکر می‌کنم.

از برادران گرامی جناب آقای دکتر بازرگانی و احمدی که در سنجش روایی پرسشنامه و استخراج داده‌ها همکاری نمودند تشکر و قدرانی می‌کنم.

در پایان جا دارد از مسئولین محترم نهادهای انقلاب اسلامی بنیاد شهید انقلاب اسلامی، جهاد سازندگی، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، بسیج، سازمان تبلیغات اسلامی، کمیته امداد امام خمینی که به درخواست محقق جهت تکمیل پرسشنامه پاسخ مثبت دادند و یاری رساندند بخصوص از مسئولین گرامی در بنیاد شهید انقلاب اسلامی و جهاد سازندگی که توجه کاملتری نمودند، صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

چکیده

انقلاب اسلامی حرکتی است فرهنگی که در جامعه اسلامی ایران در جریان بوده و در مقطعی از زمان توانسته بر محدودیت‌های اصلی ظهور خود در حوزه حاکمیت چیره شود. این حرکت در سازمان‌ها و تشکلهایی غیررسمی سامان داشته و سیر رشد خود را طی نموده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، پاسخگویی به نیازهای محیط و ضرورت نهادینه شدن نمادها و ارزشها و مفروضات اساسی فرهنگی آن موجب گردید که سازمانهایی به عنوان نهادهای انقلاب اسلامی که ریشه در همان سازمانهای غیررسمی قبل از انقلاب داشتند، تشکیل شوند. این سازمانهای نوین طی دو دهه انقلاب از خود ویژگیهایی بروز دادند و وظایف و مأموریت‌هایی به انجام رساندند و الگویی از توسعه سازمانی را پیروی نمودند. بازشناسی این الگوی توسعه می‌تواند راهنمایی برای تهیه استراتژی و برنامه‌های مناسب برای توسعه این نهادها در آینده باشد.

در این تحقیق با در نظر گرفتن نهادهای انقلاب اسلامی به عنوان یک مجموعه سازمانی مفهومی، الگوی غالب توسعه سازمانی آنها بازشناسی شده است.

نهادهای انقلاب اسلامی سازمانهایی پویا ارزیابی شده و موفقیت آنها در انجام وظایف و مأموریت‌هایی که در رابطه با نیازهای جامعه و شرایط و مقتضیات محیط برایشان تعریف شده است مورد تأیید قرار گرفته است.

البته نکته قابل توجه و تأمل اینست که پویایی نهادها در دوره پس از جنگ نسبت به دهه قبل از آن کاهش داشته است و در مورد بعضی شاخصه‌های پویایی، این کاهش کاملاً هشدار دهنده می‌باشد.

الگوی غالب توسعه سازمانی آنها، "الگوی توسعه ارگانیکی تعدیل شده" شناسایی مناسب برای توسعه آنها تشخیص داده شده است.

« فهرست مطالب »

فصل اول: طرح تحقیق

مقدمه	۱
تعریف مسئله	۱
اهمیت تحقیق	۲
سؤالات تحقیق	۳
روش تحقیق	۳
فرضیات	۳
مراحل اجرای تحقیق	۳
محدودیت های تحقیق	۴
تعریف واژگان :	۵
۱- الگو	۶
۲- پویایی	۶
۳- توسعه	۶

فصل دوم: زمینه های نظری پژوهش

بخش اول: ویژگی های کلی سازمان پویا

طبقه سازمانی	۷
نگرش سازگار	۸
نظریه های سازگار	۹
تعامل با محیط	۱۶
ویژگی های خاص منتج از بررسی سازمانهای موفق	۲۷

بخش دوم: ویژگیهای عوامل اصلی محیط داخلی سازمان پویا

۱- استراتژی و برنامه

- ۱-۱- انواع برنامه‌ریزی مناسب ۴۲
- ۱-۲- نگرش مناسب در برنامه‌ریزی ۴۳
- ۱-۳- هدف مناسب در برنامه‌ریزی ۴۷
- ۱-۴- برنامه‌ریزی مناسب ۴۹
- ۱-۵- تصمیم‌گیری مناسب ۵۰
- ۱-۶- نوع کنترل مناسب ۵۴

۲- ساختار سازمانی

- ۲-۱- نوع سازماندهی مناسب ۵۷
- ۲-۲- نوع ساختار مناسب ۶۷
- ۲-۳- شرایط و مقتضیات مناسب ۶۷
- ۲-۴- نوع کثش ساختاری ۷۷

۳- فرهنگ سازمانی

- ۳-۱- نوع فرهنگ سازمانی مناسب ۸۴
- ۳-۲- قوت فرهنگ سازمانی مناسب ۸۴

۴- رهبری

- ۴-۱- نوع بینش مناسب ۸۷
- ۴-۲- سبک مناسب ۹۰
- ۴-۳- مبنای اختیار مناسب ۹۱
- ۴-۴- الگوی رهبری سازگار ۹۲
- ۴-۵- نوع رهبر الگو ۹۵
- ۴-۶- نوع شخصیت الگو ۹۶

بخش سوم: الگوهای توسعه سازمانی

تغییر و تحول سازمانی.....	۱۰۲
الگوهای توسعه سازمان.....	۱۰۲
الگوی مکانیکی.....	۱۰۴
شرایط و مقتضیات.....	۱۰۴
خصوصیات و ویژگیها.....	۱۰۵
الگوی ارگانیك.....	۱۰۸
الگوی مکانیکی و ارگانیکی.....	۱۱۲
شرایط و مقتضیات.....	۱۱۲
خصوصیات و ویژگیها.....	۱۱۳
الگوی کرافت.....
الگوی ارگانیك تعدیل شده.....	۱۲۱

بخش چهارم: نهادهای انقلاب اسلامی

ضرورت اتخاذ استراتژی نهادی کردن نظام اداری کشور.....	۱۲۵
ضرورت بررسی و تدوین تجارت مدیریت نهادی.....	۱۲۷
تعریف نهاد.....	۱۲۹
سازمان و نهاد.....	۱۳۳
تعریف کاربردی نهاد انقلاب اسلامی.....	۱۳۵
اقسام نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۳۵
فلسفه و ضرورت وجودی نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۳۸
تجزیه و تحلیل علل پیدایش نهادها در یک جامعه و پیدایش نهادهای انقلاب اسلامی در ایران.....	۱۴۲
موفقیت نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۴۸

اهداف و مأموریت‌های نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۵۱
ویژگی‌های نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۵۲
آینده نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۵۴

فصل سوم: روش شناسایی تحقیق

مقدمه.....	۱۶۲
نوع تحقیق.....	۱۶۳
روش و جامعه نمونه تحقیق.....	۱۶۴
شیوه پردازش اطلاعات.....	۱۷۰

فصل چهارم: نتایج تحقیق و توصیه‌هایی در باب توسعه نهادهای انقلاب اسلامی

و سازمانهای بوروکراتیک و بزرگ کشور.....	۱۷۳
---	-----

ضمائم

ضمیمه اول: مفاهیم توسعه

- ۳..... توسعه به مفهوم تکامل
- ۴..... توسعه به مفهوم نظام یابی
- ۴..... توسعه به مفهوم تحول روانی
- ۵..... توسعه به مفهوم تحول اقتصادی
- ۵..... توسعه به مفهوم تحول سیاسی
- ۵..... توسعه به مفهوم نوگرایی
- ۶..... نقد توسعه
- ۸..... توسعه آفریننده و مخرب ارزشها
- ۹..... زیانهای توسعه
- ۱۰..... نیاز به حکمت
- ۱۱..... رشد اقتصادی و توسعه

ضمیمه دوم: آینده سازمانها در نظام اداری ایران

- تحلیل تطبیقی از نظامهای مدیریت دولتی در کشورهای در حال توسعه و جایگاه نظام
- ۱۶..... اداری ایران
- ویژگیهای مشترک نظامهای اداری کشورهای در حال توسعه

- ۱۶..... گرایش به تقلید
- ۱۶..... کمبود نیروهای متخصص
- ۱۷..... عدم گرایش به اهداف تولید
- ۱۷..... گرایش به استقلال عملی
- ۱۸..... خصوصیات جوامع در حال توسعه و گذار (جوامع منشوری)

مشکلات سازمانهای بوروکراتیک کشور

شناخت و طبقه‌بندی مشکلات دستگاههای اجرایی از دیدگاه سیستم‌ها و روش‌های انجام

کار ۲۱

ارزیابیها و راه‌حل‌های کلی

کنترل سازمان‌های عظیم و گسترده ۲۵

اصلاح و بهبود روشها متناسب با مقتضیات انقلاب ۲۵

فرهنگ سازی ۲۵

ضمیمه سوم: ویژگیهای رهبری و رهبران با نگرشی به اسلام

ویژگیهای رهبر ۲۸

ویژگیهای رهبری ۲۹

ویژگیهای خط مشی درست به عنوان حاصل فرایند رهبری ۳۷

چگونگی اتخاذ خط مشی ۳۹

شیوه‌های مناسب اعمال خط مشی ۴۳

ضمیمه چهارم: انواع استراتژیهای تحول سازمانی

استراتژی کلان ۴۹

استراتژی خرد ۴۹

استراتژیهای ساختاری ۴۹

استراتژیهای تکنولوژی ۴۹

استراتژیهای وظیفه‌ای ۴۹

استراتژیهای رفتاری ۵۰

استراتژی مبتنی بر روابط انسانی یا بهبود سازمانی ۵۰

استراتژی مبتنی بر جامعه‌شناسی سازمانی یا نظریه سازمان ۵۰

استراتژی مبتنی بر مدیریت یا طراحی سازمان ۵۰

تداخل در مفاهیم سه استراتژی ۵۱

تلفیق سه استراتژی تحول سازمانی ۶۱

ضمیمه پنجم: اصول و روشهای مؤثر توسعه و تحول سازمانی

مقدمه

شرایط مطلوب برای ایجاد تغییر و توسعه سازمان ۶۳

نقش گروه‌های تحول در توسعه سازمان ۶۴

روش فرایند یادگیری ۶۵

روش اصلاح عملکرد ۶۵

ضمیمه ششم: نمونه‌هایی از تحول و توسعه سازمانی در کشورهای در حال توسعه

توسعه در اداره آبیاری ملی فیلیپین ۷۴

برنامه توسعه اجتماعی و بهداشت محیط در سریلانکا ۷۷

ارائه خدمات شهری در حلبی آبادهای ریودوژانیروی برزیل ۷۸

پایگاههای بهداشت روستایی در سنگال ۸۱

انجمن‌های توسعه محلی در یمن ۸۲

ضمیمه هفتم: کند و کاو موردی و ارائه الگوی توسعه ارگانیک پیشنهادی برای

بخشی از وزارتخانه پست و تلگراف جهت ارائه خدمات بهتر و سریعتر تلفن

به روستاها و شهرها

ضمیمه هشتم: بررسی و ارائه الگوی توسعه پیشنهادی برای نهادهای انقلاب

اسلامی ایثارگران با توجه به قانون واگذاری سهام شرکتها و کارخانجات

دولتی به ایثارگران و کارگران

توسعه نهادهای ایثارگران «گذشته و آینده» ۹۰

مبانی الگوی توسعه پیشنهادی ۹۲

۱- دیدگاه اقتصادی اسلام و انقلاب اسلامی ۹۲

۲- اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۹۳

۳- ضرورت مشارکت مردم در رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی ۹۴

۴- تأکید بر عدالت اجتماعی به عنوان جهت‌گیری ارزشی توسعه ۹۴

مقتضیات و عوامل مؤثر در الگوی توسعه پیشنهادی

۱- ضرورت تسریع در سازندگی کشور و بازسازی خرابیهای جنگ ۹۵

۲- عدم توانایی کامل دستگاههای دولتی برای سازندگی ۹۶

۳- سیاستهای نوین اقتصادی ۹۷

۴- سیاستهای نقش دهی به نیروهای مؤثر انقلاب ۹۹

قانون واگذاری سهام دولت به ايثارگران و تشكيل تعاونی‌های ايثارگران

مقدمه

رسالت قانون واگذاری سهام دولتی به ايثارگران و کارگران ۱۰۱

اهداف طرح واگذاری سهام دولتی به ايثارگران و کارگران ۱۰۲

مقتضیات و فرصت‌ها ۱۰۳

تصویب و ابلاغ قانون واگذاری ۱۰۸

محورهای اصلی قانون واگذاری ۱۱۱

محدودیت‌ها در قانون واگذاری و موجبات آنها ۱۱۲

فرصت‌ها ۱۲۴

الگوی توسعه پیشنهادی ۱۲۵

ضمیمه نهم: تجزیه و تحلیل دیدگاه صاحب‌نظران پیرامون نهادهای انقلاب اسلامی

فلسفه وجودی نهادهای انقلاب اسلامی ۱۲۸

موفقیت نهادهای انقلاب اسلامی ۱۲۹

آفت‌های نهادهای انقلاب اسلامی ۱۳۰

ضرورت وجود و تقویت نهادهای انقلاب اسلامی ۱۳۱

پیشنهادی برای توسعه نهادهای انقلاب اسلامی ۱۳۱

۱۰- بررسی ویژگیهای اصلی الگوی ارگانیک توسعه در اساسنامه نهادهای انقلاب

اسلامی و در احکام صادره تشکیل و اداره آنها

توجه به شرایط و مقتضیات و نیازهای جامعه ۱۷۳

ذکر اهداف بصورت جامع و آرمانی و پویایی بخش نهادها ۱۷۵

توجه به ویژگیهای مؤثر مدیران و رهبران و تفویض اختیارات نسبتاً کامل به آنها ... ۱۷۶

توجه و تأکید بر جنبه‌های فرهنگی و ارزشی و پویایی و رشد سازمانی ۱۷۷

تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری ۱۷۸

ویژگیهای موجود در اساسنامه‌ها:

اهداف ۱۷۹

ساختار ۱۸۰

فرهنگ و ارزشها ۱۸۲

رهبری ۱۸۲

۱۱- نمونه پرسشنامه انتخاب نهادها

۱۲- نمونه پرسشنامه اصلی

« فهرست شکل‌ها »

- ۱- مدل گرایش همسازی با محیط ۲۲۰
- ۲- مدل ویژگیهای کلی سازمان پویا ۳۷
- ۳- چارچوب هفت S مکنزی ۳۸
- ۴- مدل عوامل مؤثر بر ساختار سازمانی ۶۲
- ۵- نمودار انواع فرهنگ‌ها ۸۳
- ۶- مدل ویژگیهای کلی عوامل اصلی محیط داخلی سازمان پویا ۹۹
- ۷- الگوی توسعه مکانیکی ۱۰۷
- ۸- الگوی توسعه ارگانیکی ۱۱۱
- ۹- الگوی توسعه مکانیکی - ارگانیکی ۱۱۵
- ۱۰- الگوی توسعه کرافت ۱۱۹
- ۱۱- الگوی توسعه کرافت و ارگانیکی تعدیل شده ۱۲۲
- ۱۲- مقتضیات و ویژگیهای سازمانی متناسب با الگوهای پنج‌گانه ۱۲۳
- ۱۳- نمودار روش‌شناسی تحقیق ۱۷۲

« فهرست جداول و نمودارها »

جدول مقایسه پویایی نهادها در دو دهه.....	۱۷۸
جدول شماره ۱- موفقیت نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۷۹
جدول شماره ۲- تناسب تشکیل نهادها با مقتضیات و شرایط.....	۱۸۰
جدول شماره ۳- چگونگی پاسخگویی نهادها به تغییر شرایط سیاسی، فرهنگی، اقتصادی جامعه.....	۱۸۰
جدول شماره ۴- میزان امکان تغییر و تحول در نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۸۱
جدول شماره ۵- چگونگی تأثیر شرایط اجتماعی، فرهنگی، سیاسی اقتصادی جامعه در سازماندهی، برنامه‌ریزی و کنترل و ارزیابی نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۸۱
جدول شماره ۶- میزان هماهنگی نهادها با سازمانها و انجمن‌های ملی و مذهبی ..	۱۸۲
جدول شماره ۷- ارزیابی و دید مردم نسبت به نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۸۲
جدول شماره ۸- انعطاف و پویایی در استراتژی و برنامه نهادهای انقلاب اسلامی.....	۱۸۳
جدول شماره ۹- میزان مشارکت اعضاء نهادها و تأثیر آنها در موفقیت یا عدم موفقیت نهادها.....	۱۸۳
جدول شماره ۱۰- میزان بهره‌گیری از تصمیم‌گیری گروهی و مشارکت اعضاء نهادها در برنامه‌ریزی.....	۱۸۴
جدول شماره ۱۱- میزان انعطاف در برنامه‌ریزی نهادها.....	۱۸۴
جدول شماره ۱۲- انعطاف‌پذیری استراتژی و برنامه نهادها در پاسخگویی به نیازهای دفاع مقدس.....	۱۸۵
جدول شماره ۱۳- نقش خلاقیت و تحول آفرینی مسئولین اصلی نهادها در انجام برنامه‌ریزی انعطاف‌پذیر.....	۱۸۵